

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Meilės gravitacija

Šis laikmetis tamsus ir slogus, lapkričio dienos trumputės, naktys – ilgos. Gal toks ir turi būti adventas – laukimas tamsoje, nežinioje, šviečiant vilčiai lyg trapiai žvakės liepsnelei. (Kalėdinių papuošimų, neretai perkrautų ir neskoningų, neturėkim omeny – jie yra tik dekoracijos, nesakau, kad nereikalingos, bet tikrai ne jos yra pačios svarbiausios).

Plevenanti liepsnelė sušildo baugią tamsą, kuri šiuo slėpiningu laikotarpiu kartais atrodo esanti visagalė ir amžina. Trumpam pamiršti savo rūpesčius ir troškimus, imi galvoti, kas aš toks esu, kodėl čia esu...Ar švyčiu kaip žvakės liepsnelė amžinojoje tamsoje? Ar tik leidžiuosi kaip pilka smėlio kruopelė į laiko vandenyną? Ir neliks nė ženklo, kad mano plevenimas buvo paženklintas šiltos gyvybės šviesos, besidriekiančios per inertišką tamsą?..

Kas gi gali mus labiau apšviesti ir išlaikyti, kad nenuklystume į bežvaigždžius tolius, jei ne meilė? Jei ne tas stebuklingas šviesos laukas, jei ne jo galingoji gravitacija?.. Juk neretai mes, būdami tokie maži ir pažeidžiami, įsivaizduojame esą žvaigždės, bet pamirštame savęs paklausti, kas yra mūsų planetos ir palydovai, kas sukasi mūsų gravitacijos lauke.

Mes laukiame Meilės, tos, kuri niekada nesibaigia, kuri užmiršta, kas buvo pikta, kuri nekerštauja ir turi iškalbingesnę kalbą nei viso pasaulio išminčiai ir netgi angelai. Meilės, kurią sunku įsivaizduoti vien kaip kūną ir kraują, kaip artimo atjautą, kaip ištiestą pagalbos ranką.

Ji liepsnoja kosmoso gelmėje kaip mėlyna žvaigždė milžinė, švyti kaip erdvėlaikio linija, prisagstyta žvaigždynų ir galaktikų, kaip giliausioje naktyje besiskleidžianti slėpinga nežemiška rožė. Didžiulis slėpinys, užimantis kvapą. Nesuvokiamas kelias iki jo, protu neaprepiamas, veikiau jau sapnu ar vizija tepasiekiamas.

Ji traukia mus kaip galinga jėga nuo tos minutės, kai prabudome gamtiniuose kūnuose, dar nemokėdami kalbėti ir mąstyti, gal netgi nematėme nieko, tik jautėme jos trauką, kuriai neįmanoma atsispirti, jos šviesą ir karštį, gaubiantį lyg skaidri liepsna.

Ir jeigu mes nuo jos nutolome į tamsią ir šaltą savo dvasios naktį, Meilei joks atstumas, netgi kosminis, nėra baisus. Nes Ji pati yra begalinė, visa aprėpianti, išgryninanti ir apvalanti. Ir mes laukiame Jos kiekvieną tamsų vakarą, kiekvieną suspaudimo valandą ir kiekvieną akimirką, kai ryto aušrą nuo nakties tamsos skiria tik plonytė linija.

Renata Šerelytė

Nuotrauka iš interneto

Adventas

Pradėjo lyg piemuo gint vėjas
snieguolių kaimenes giria,
ir eglės, šerkšnui suspindėjus,
su savo nuojauta gilia
šventos liepsnos prieš tolių tylą
šakas į baltą kelią ties;
ir dieviškai didybei kyla
vienos vienintelės nakties.

Rainer Maria Rilke
Vertė J. Juškaitis

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Meilės gravitacija • 2-as psl. Algis Vaškevičius. Iš užmaršties prikeliama dar viena ypatinga išeivijos asmenybė • 3-as psl. Stanislovas Abromavičius. Birutės Pūkelevičiūtės archyvas saugomas Kaune • 4-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Legendinis baletas „Kopelija“ atgimė naujai • 5-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė. Ir slogus, ir viltingas naujasis I. Jonyno filmas „Siena“ • 6-as psl. Astrida Petraitytė. XVIII amžiaus muzikinės atvertys • 7-as psl. Julius Keleras. Katė, žvelgianti į filosofą • 8-as psl. Birutė Pūkelevičiūtė (tęsinys)

Kitame numeryje:

Nepažintas, kitoks Karaliaučius • Rudeninių renginių šiupinys: filmai, knygos, pristatymai

MRF
MEDIJŲ RĖMIMO FONDAS

Medijų rėmimo fondas 2025 m. suteikė 18 000 Eur paremti projektą: DRAUGAS laikraščio diasporos žiniasklaida.

Iš užmaršties prikeliamas dar viena ypatinga išeivijos asmenybė

Algis Vaškevičius

Neseniai Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje lankytojus pakvietė į parodą „Prisiekęs: Vlodo Daumanto re/kolekcijos“. Daugialypis šios parodos pavadinimas – talpus ir provokuojantis. Tekstais, vaizdais, daiktais apie kunigystę, valstybės kūrimą, vėliau prisiekusio vertėjo darbą ir nenumaldomą aistrą kolekcionuoti mąsto jos centre esantis pats Vladas Daumantas-Dzimidavičius (1885–1977).

Šiandien jau mažai kam žinomas ir retai prisimenamas V. Daumantas buvo Lietuvos diplomatas, bibliofilas, kolekcininkas, ir paroda pirmąkart išsamiau bando pristatyti šią įvairialypę asmenybę, nuo 1951-ųjų iki mirties gyvenusią Jungtinėse Amerikos Valstijose, Čikagoje.

Parodą sudaro penkios pagrindinės dalys: Daumanto priesaikos Dievui, Tėvynei, kalbai, knygai ir menui bei jo muzikavimui, pramogoms, laisvalaikiui skirta erdvė. Kiekviena iš dalių turi po kertinį eksponatą, kuris išskirtinis savo istorine, kultūrine arba simboliškai reikšme.

Priesaiką Dievui simbolizuoja medinis dvipusis kryželis iš Daumanto kolekcijos, kuris datuojamas XVIII–XIX a. laikotarpiu. Priesaiką Tėvynei ikūni-ja Daumanto parengtas ir Lietuvių informacijos biuro pastangomis 1917 m. pabaigoje Berne išspausdintas Lietuvos žemėlapis (Carte de la Lituanie). Tuo metu toks visapusiškas ir daugiasluoksnius Lietuvos žemėlapis buvo išskirtinis, pats reprezentatyviausias, todėl sulaukė didelio dėmesio – keturių leidimų Šveicarijoje, dar vieno Jungtinėse Amerikos Valstijose – ir tuo pačiu metu padėjo lietuvių politikams bei diplomatams grįsti Lietuvos nepriklausomybės siekius.

Daumanto priesaiką kalbai žymi ir laikotarpio tarp dviejų karų Lietuvos dvasia spinduliuoja jo, kaip Kauno apygardos teismo prisiekusio vertėjo, iškaba. Kertinis priesaikos knygai eksponatas – XX a. 3–4 deš. pagal Daumanto projektą sukurtas superekslibriso – knygos nuosavybės ženklo – su inicialais VDD spaudas, kuriuo ženklintos įrašamos jo bibliotekos knygos. Daumanto priesaiką menui simbolizuoja išpūdinga smilkymui skirta porceliano vaza iš Vokietijos dirbtuvių, išpuošta lipdiniais, tapyba, taip pat glazūruota ir paauskuota.

Parodos rengėjai akcentuoja tai, jog parodoje pirmą kartą dera anksti, dar Žemaičių kunigų seminarijos metais (1905–1911) Daumanto įgytos vertybės, ypač turtingos jo Fribūro, Lozanos, Berno ir Kauno laikotarpio kolekcijos (1912–1944) ir kartu nepaprastu būdu, tarpininkaujant Amerikoje gyvenusiam dailininkui Kaziui Varneliui gauti 1951–1977 m. Čikagos laikotarpio Daumanto kolekcijos kūriniai ir leidiniai.

„Bent mažą dalelę parodoje pristatoma daugelis Daumanto kolekcijų, kurios XX a. viduryje – antroje pusėje įvairiomis aplinkybėmis pateko į Nacio-

Vladas Dzimidavičius-Daumantas

nalinių M. K. Čiurlionio dailės muziejų arba buvo saugomos Antaninos Vaitkevičaitės-Daumantienės namuose. Daumanto kolekcijų paieškos, tyrimai ir rekonstrukcija tik išibėgėjo“, – teigiama parodos pristatyme.

Taip jau susiklostė aplinkybės, kad Čikagoje buvęs diplomatas su dviem šunim ir dviem katėm gyveno savo bičiulio muziko ir kompozitoriaus Vlodo Jakubėno ir jo žmonos Olgos namų pusrūsyje Čikagoje, Marquette Parke. 1971 m. rugpjūtį čia jį aplankė žurnalistas Juozas Prunskis ir straipsnis apie knygų aistros apimtą vyrą laikraščio „Draugas“ kultūriniame priede paskatino dailininką K. Varnelį apsilankyti pas Daumantą. Susitikę jie greitai surado bendrų temų, užsimezgė draugystė, kelis kartus ir Daumantas svečiavosi Varnelių namuose. Minėtame interviu Daumantas pasakė norįs, kad jo kolekcijomis ir kiti taip džiaugtųsi, kaip jis pats. Tad praėjus daugiau kaip pusšimčiui metų Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje rengiama paroda šį Daumanto ir jo palikimo saugotojų norą pagaliau išpildo.

Anot parodos kuratoriaus, Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto vyriausiojo mokslo darbuotojo prof. dr. Vykinto Vaitkevičiaus, Daumanto kolekcijų paieškos ir tyrimai tik išibėgėjo: išlikusius Daumanto inventorinius aprašymus reikia susieti su meno kūriniais ir knygomis, ilgo ir kruopštaus tyrimo reikalauja gausios Daumanto interjerų Lozanoje ir Kaune nuotraukos, kuriose yra įamžintos knygų lentynos, paveikslai, statulėlės, žvakidės, kilimai. Parodos rengėjai taip pat ieško atsakymo į klausimą, kokią pėdsaką Daumantas paliko Lietuvos valstybingumo ir kultūros istorijoje.

Lankytojai čia gali pamatyti ir XX a. 3 dešimtmečio Daumanto darbo kambary Kaune, Veiverių gatvėje (tas namas po Antrojo pasaulinio karo buvo nugriautas) ir Putvinskio g. 42, interjero rekonstrukciją. Čia yra ir jo, kaip Kauno apygardos teismo prisiekusio vertėjo, iškaba. Nuo 1925 iki 1944 m. ši iškaba kabėjo ten, kur Daumantas Kaune gyveno ir dirbo.

V. Daumanto parengtas ir Lietuvių informacijos biuro pastangomis 1917 m. pabaigoje Berne išspausdintas Lietuvos žemėlapis (Carte de la Lituanie)

1930–1935 m. Daumantas priklausė draugijai XXVII knygos mėgėjai – rinktiniam visos Lietuvos bibliofilų ratui. Jo turtinga biblioteka garsėjo meno istorijai ir muziejininkystei skirtais leidiniais, joje buvo retų XV–XVIII a. knygų ir kitų išskirtinių leidinių. Kilus finansiniam konfliktui dėl draugijai V. Daumanto parduotų spaudinių, 1935 metais ji pašalino bibliofilą iš savo narių.

V. Daumantas gimė Kražiuose, jo pavardė buvo Dzimidavičiais, kurią 1925-aisiais pasikeitė į Daumanto. Jis Kražiuose su pagyrimu baigė dviklasę rusų administracijos mokyklą, 1906–1911 m. mokėsi Kauno kunigų seminarijoje, o 1912 m. vasaros semestre V. Daumantas pradėjo mokslą katalikiškame Fribūro universitete, kur mokėsi iki 1917 metų. Pirmojo pasaulinio karo metu jis dalyvavo Lozanos (1916 m., 1918 m.), Berno (1916 m., 1917 m.) ir Hagos (1916 m.) konferencijose, buvo Nukentėjusiųjų dėl karo šalpos komiteto ir Lietuvos informacinio biuro Lozanoje narys.

Parodos stenduose – daug įdomių eksponatų.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Nukelta į 8 psl.

Birutė Pūkelevičiūtė Montrealyje, 1960

Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaune

Birutės Pūkelevičiūtės archyvas saugomas Kaune

Stanislovas Abromavičius

Poetės, aktorės, režisierės Birutės Pūkelevičiūtės (1923–2007) kūryba gerai žinoma Kanadoje, Jungtinėse Amerikos valstijose ir Lietuvoje. Gimiusi ir gyvenusi su šeima Kauno Žaliakalnyje, Kalniečių gatvėje, mokėsi gimnazijoje, tuo pat metu lankė dramos studiją ir studijavo konservatorijoje. Nuo 1941 m. vaidino Kauno jaunimo teatre. Baigusi gimnaziją, Vytauto Didžiojo universitete studijavo germanistiką ir žurnalistiką.

1944 m. su šeima pasitraukė į Vakarų, vaidino Augsburgio lietuvių dramos teatre Vokietijoje. Per dideles kančias jiems pavyko išvykti už Atlanto. Nuo 1948 m. gyveno Montrealyje, Kanadoje, čia organizavo Lietuvių dramos sambūrį. Parašė ir išleido pirmąją savo poezijos knygą „Metūgės“ (1952 m., Toronto „Baltijos“ leidykla). 1965 m. persikėlė gyventi į Jungtines Amerikos valstijas. Čikagoje skaitytoją pasiekė dar 10 jos knygų ir knygelės, išspausdintos „Draugo“ ir „Darnos“ spaustuvėse: eiliuotos pasakos vaikams, romanas „Aštuoni lapai“, „Naujųjų metų istorija“, „Devintas lapas“, apsakymų ir apybraižų rinkinys „Marko Polo Lietuvoje“, pjesių rinkinys „Žydra ir geltona“, poemos „Atradimo ruduo“. 1990 m. Vilniuje pakartotinai išleista knyga vaikams „Kalėdų dovana“ (naujai įkurtoje leidykloje „Alka“).

1998 m. Birutė grįžo į Lietuvą, apsigyveno Vilniuje, Didžiojoje gatvėje, tapo Lietuvos rašytojų sąjungos nare. Čia buvo pakartotinai išleistos penkios jos Čikagoje pasirodžiusios knygos: „Aštuoni lapai“ („Vaga“, 1992 m.), „Devintas lapas“ („Dienovidis“, 1997 m.), „Metūgės“ („Baltos lankos“, 1997 m.), „Aštuoni lapai. Devintas lapas“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003 m.), „Klementina ir Valentina“ („Žara“, 2004 m.).

Teigiama, kad paskutinė B. Pūkelevičiūtės 1990 m. Čikagos „Darnos“ spaustuvėje išleistų trijų poemų („Mišios už išdaviko žmoną“, „Rauda“ ir „Du keleiviai“) knyga „Atradimo ruduo“ yra brandžiausias jos kūrinys. Tai Lietuvos partizanų apraudojimas, gyvenimo ir mirties apmąstymų knyga, kur susipina giesmių, liturginių apeigų, mitologijos elementai. „Atradimo ruduo“ – aukštos meninės prabos kūrinys, kuriam nelabai randame vietos įprastiniuose mūsų literatūros kontekstuose, – monografijoje „Birutė Pūkelevičiūtė – aktorė ir rašytoja“ pažymėjo prof. Vytautas Kubilius.

Už nuopelnus Lietuvos kultūrai Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus 1998 m. ją apdovanojo Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino

Birutės Pūkelevičiūtės dovanotos knygos

5-ojo laipsnio ordino Riterio kryžiumi. Mirė Birutė Pūkelevičiūtė 2007 m. Vilniuje, palaidota Antakalnio kapinėse.

Visą gyvenimą ją lydėjo didelė meilė teatrui. „Didelį mūsų sklypą kirtu takas. Jo gale buvo padaryta scena su uždanga, ten rodydavome spektaklius.“ Jau Kauno gimnazijoje kūrybingai moksleiviui buvo patikėta kurti įvairių renginių scenarijus, pagal juos vaidinti.

Rašytojos archyvas atkeliauja į muziejų

Maironio lietuvių literatūros muziejuje Kaune, įkurtame dar 1936 m., saugoma daugiau nei 280 000 eksponatų: lietuvių rašytojų rankraščiai, fotografijos, laiškai, dokumentai, knygos, spauda, asmeninės bibliotekos ir asmeniniai daiktai.

Deramą vietą čia rado ir Birutės Pūkelevičiūtės knygų, rankraščių, nuotraukų, laiškų, dokumentų rinkinys. Archyve esančius eksponatus ir dokumentus aprašiusi VDU Istorijos fakulteto studentė Ieva Karaliūnaitė teigė, kad Maironio lietuvių literatūros muziejuje saugomas rinkinys – išsami rašytojos ir režisierės gyvenimo bei kūrybos istorija.

Rinkinyje saugomas debiutinis B. Pūkelevičiūtės eilėraščių rinkinys „Metūgės“ (1952 m.), trylika eilėraščių knygos egzempliorių, beveik pusė iš jų su dedikacijomis ar autografais. Taip pat Čika-

goje lietuvių kalba leisto katalikiškos kultūros ir literatūros periodiniame leidinyje „Aidai“ 1960 m. paskelbtas draminės formos eiliuotą kūrinys „Rauda“. Jis įtrauktas į rinkinyje saugomas penkias poezijos knygas „Atradimo ruduo“ (1990 m.).

B. Pūkelevičiūtės gyvenime buvo ne tik rašymas, bet ir nuo jaunų dienų pamilta teatro scena. Vokiškosios okupacijos metu Kauno Jaunajame teatre statoma G. Hauptmann drama „Hanelė“, kurioje pagrindinį nelaimingos ir haliucinacijų pasaulyje pasikendusios Hanelės vaidmenį atliko B. Pūkelevičiūtė. Montrealyje ji tapo dramaturge ir režisiere: režisavo Kazio Borutos „Baltaragio malūną“, kurio prologą mašinraštiniame tekste galima rasti rinkinyje, taip pat Balio Sruogos „Milžino paunksmėje“ režisuoto spektaklio spaudinius, scenų ir spektaklio pristatymo nuotraukas, Čikagoje 1962 m. pristatytos eiliuota, spalvota, garsinė komedijos „Aukso žąsis“ spektaklio atributika, kostiumų piešinys, kvietimai į filmo premjerą, filmo plakatas, nuotraukos bei šešios „Aukso žąsis“ knygos su autorės autografais ir dedikacijomis.

Rinkinyje – gausi memorialinė biblioteka. B. Pūkelevičiūtės rinktoje knygų kolekcijoje yra Maironio „Pavasario balsai“ (1947 m.), Kazio Sajos „Dramų turgus“ (2000 m.) su dedikacija B. Pūkelevičiūtei, Balio Sruogos „Milžino paunksmė“ (1960 m.) kūrinys su nuotrauka iš spektaklio, Algirdo Landsbergio „Kalionė“ (1954 m.), Jurgos Ivanauskaitės „Sapnų nublokšti“ (2000 m.) ir „Angelariumas“ (2005 m.) su dedikacijomis, Justino Marcinkevičiaus autografas puikuojasi ant knygos „Carmina minora“ (2000 m.).

Itin gausi rinkinio dalis – B. Pūkelevičiūtės rašyti arba gauti laiškai, kurių yra kiek mažiau nei vienas tūkstantis. Aktyvus (per šimtą laiškų) 1956–2000 m. vykęs susirašinėjimas su panašų emigranto likimą pasirinkusia rašytoja Ale Rūta. Taip pat rinkinyje gausu B. Pūkelevičiūtės laiškų kitiems rašytojams ar visuomeniniams veikėjams: trisdešimt du laiškai rašyti dramaturgui prozininkui Algirdui Landsbergiui (1957–1987 m.), daugiau nei šimtas laiškų poetui Kazui Bradūnui (1955–1998 m.), rašytojui, žurnalistui, meno kritikui Pauliui Jurkui (1957–1991). Saugomi jai rašyti rašytojų Antano Škėmos, Vytės Nemunėlio (Bernardas Brazdžionis), Liudo Dovydėno, Onos Baliukonytės laiškai.

Nuotraukų muziejuje yra daugiau nei septyni šimtai: štai B. Pūkelevičiūtė su mama, tėvu, dėdėmis, močiute, pussesere, teta... Taip pat su Antanu Škėma, Juozu Sodaikiu, Ella Galina Dauguvietyte, Henriku Kačinsku, Elžbieta Kardeliene, Marija Gimbutiene, Vytautu Landsbergiu, užfiksuotos akimirkos su teatro aktorais ar teatrinio gyvenimo užkulisiai. Saugoma 1998 m. jos nuotrauka su Prezidentu V. Adamkumi, kai Birutė buvo apdovanojama Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.

Nukelta į 8 psl.

Legendinis baletas „Kopelija“ atgimė naujai

apie mistikos, magijos, nuojautų ir vaikystės traumų pasaulį

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Lietuvos baletu 100-mečio proga trijų veiksmų „Kopeliją“ („Coppélia“) Lietuvos nacionalinio operos ir baletu teatro pastatė LOBT vyr. choreografas Martynas Rimeikis. Per spaudos konferenciją jis patarė „Kopelijos“ žiūrovams atsisakyti išankstinių nuostatų ir nusiteikti visiškai naujam spektakliui. „Manau, labai simboliška švęsti baletu šimtmetį tuo kūrinium, nuo kurio viskas prasidėjo“. Jis sakė, kad remtasi E. T. A. Hofmano novele „Smėlio žmogus“. „Kopelija“ yra ne tik šviesi ir komiška klasikinio baletu pasaka, bet ir jos ištakos, kurioje slypi gilios, laikui nepavaldžios temos: žmogaus troškimas sukurti kažką tobulo, netikro, pranašesnio už save, tapatybės trapumas, baimės, traumos“, – teigė choreografas.

Dvi pagrindinės baletu temos. Kūrėjams pradėjus nagrinėti „Kopelijos“ libreto pagrindu tapusią novelę, išsigrūnino dvi temos – apie vidinį vaiką, kuris mumyse gyvena, ir apie dirbtinį intelektą arba žmogaus norą sukurti kažką tobulesnio už save (Kopelijus čia – meno profesorius, žilaplaukis magas). Choreografas mano, kad šimtmečio sulaukęs Lietuvos baletas jau yra pajėgus kalbėti gilesnėmis temomis.

Kūrėjų komanda. Libreto pagal „Smėlio žmogų“ choreografui padėjo sukurti rašytojas ir vertėjas Laurynas Katkus. Devynioliktojo amžiaus prancūzų kompozitoriaus Léo Delibes muziką šiuolaikiškai rekomponavo nūdienos lietuvių kompozitorius Jievaras Jasinskis. Pastatymo muzikos vadovas – LNOBT vyriausiasis dirigentas Ričardas Šumila. „Kopelijos“ scenovaizdžių autorius – Marijus Jacovskis, kostiumų dailininkė – Elvita Brazdylytė, šviesų dailininkas – Levas Kleinas.

Lakoniškas baletu libretas. Rašytojas Laurynas Katkus, kaip ir scenografas Marius Jacovskis, turi patirties kurti kartu su M. Rimeikiu (rašęs libretą jo baletui „Procesas“). L. Katkus siekė į baletu sceną perkelti hofmaniškąjį dramatiškumą, įtampą ir neįauką, tačiau taip, kad publikai visa tai nesukeltų atmetimo reakcijos. Jam atrodo, visuomenė jau yra subrendusi gilintis į tokius dalykus kaip vaikystės traumos.

Šiuolaikiška Jievaro Jasinskio kompozicija. L. Delibes baletu muziką šiuolaikiškai perkomponavo Jievaras Jasinskis. Jaunasis kompozitorius prisipažino, kad būtent M. Rimeikio baletas „Procesas“ kadaise paskatino jį rinktis kompozicijos studijas, o L. Delibes stilius jam nėra artimas, tačiau originalių citatų yra visose scenose, vienoje muzika palikta net visai nepakitusi. „Kopelijoje“ klavišininkas gyvai groja iš natų (be fonogramų), tačiau kartu pasigirsta unikalūs, atmosferinis garsovaizdis, specialiai sukurtas baletu šimtmečio pastatymui. Kompozitorius ragino publiką stebint „Kopeliją“ mažiau analizuoti, tiesiog pasinerti į muziką.

Po premjeros LNOBT: spektaklio artistai ir spektaklio kūrėjų komanda.

L. Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotr.

Teatro vyriausiasis dirigentas Ričardas Šumila kalbėjo, kad muzika inspiruoja klausytoją, kartais tarsi iš niekur užsikuria: klasikinė vientisa L. Delibes muzika įgyja šiuolaikiško žavesio ir šarmo, taip pat – sudėtingumo. Išgirstame įvairiausių muzikos stilių atgarsių: nuo klasikos iki džiaz, iki minimalistinės monotonijos, gali kilti nemažai asociacijų ir su filmams rašoma muzika.

„Kopelijoje“ – šiuolaikiška scenografija ir kostiumai. Scenografas Marijus Jacovskis prisipažino, kad nemoka kurti klasikinių pastatymų. Nurimo išgirdęs, kad bus šiuolaikinė „Kopelijos“ versija. „Befantazuodami iš pradžių prigalvojom daugybę nesąmonių, kurių vėliau, ačiū Dievui, atsisakėm. Tikiuosi, liko tik patys reikalingiausi dalykai“. Mistikos pasaulio – Kopelijaus erdvė – čia vaizduojama kaip rankraščių bibliotekos arba virtualios šviečiančios erdvės lentynos. Baletu pla-

kate ir šokėjų (studentų, miestiečių, pokylio svečių, vaikų, lėlių) scenoje pro nematomus langus visą laiką stebi didelis nelaimingos lėlės su šešėliuotom akiduobėm veidas. Kur žmogiškasis, o kur virtualusis dirbtinis pasaulis išduoda minkšti plastiški arba kampuoti šokėjų judesiai, laisvi kostiumėliai, šortai ar aptemptos suknelės.... Finale – tarsi jau nieko nebepali atskirti.... Kaip ir gražiąją Kopeliją, vaikščiojančią ant pirštų galų, Kopelijų pasidaugina, jų be galo daug – visos vienodos: blondinės, vienodom suknelėm, bateliais, manierom. Visa sustingsta.

Pagrindinius personažus vaidina trijų kūrėjų sąstas. Studentą Natanaelį – Edvinas Jakonis, Jonas Kertenis; tobulo grožio Kopeliją – Marija Kastorina, Ieva Repšytė, Nora Straukaitė; mylinčiąją Klarą – Kristina Gudžiūnaitė, Gabrielė Marčiukaitytė, Olesia Šaitanava; vaikų siaubą arba magą Kopelijų – Ernest Barčaitis, Jonas Laucius, Genadijus Žukovskij.

Kostiumų dailininkė Elvita Brazdylytė „Kopeliją“ lydėjo nuo vaikystės. Jos senelis scenoje šoko Kopelijų, o tėtis Vytautas Brazdylis 1980 m. buvo sukūręs šio baletu pastatymą LNOBT. Tačiau šis baletas kurtas mūsų kartai: tai, kas aktualu mums. „Pagrindinis spektaklio herojus Natanaelis – žmogus su tamsybėmis ir giliais išgyvenimais, jis bus tarsi kontrastas spalvingam spektaklio kordebaletui“, – sakė E. Brazdylytė.

Ištakos. „Kopeliją“ yra komiškas 1870 m. baletas, kurį Paryžiuje pastatė choreografas Arthuras Saint-Léonas pagal Léo Delibes muziką, o libreto sukūrė Charlesas-Louis-Étienne Nutter, remdamasis E. T. A. Hoffmann apysaka Der Sandmann. Graikų kalba κοῦλέλα reiškia jauna moteris.

Lietuvos baletu 100-mečio jubiliejus. Leo Delibes baletu „Kopeliją“ premjera dabartinio Kauno muzikinio teatro pastate 1925 m. gruodžio 4 d. prasidėjo profesionalios baletu trupės kelias Lietuvoje. Tada prancūzų kompozitoriaus Leo Delibes baletą Hoffmann „Smėlio žmogaus“ motyvais kūrė trupė, vadovaujama baletmeisterio Pavelo Petrovo.

Baletu populiarumas. „Kopeliją“ – vienas dažniausiai statomų baletų pasaulyje, įvairūs choreografai kas kartą pateikia savą jos versiją ir redakciją: komedija virsta tragedija, tai priartėjama prie Hoffmann „Smėlio žmogaus“, tai nuo jo nutolstama.

Renginių, dedikuotų Lietuvos baletu 100-mečiui, paradas. Ši „Kopelijos“ premjera – tik pradžia. Gruodį žiūrovai išvys ir choreografo Krzysztofo Pastoro baletu „Moving Rooms“ lietuviškąją premjerą, ir jaunųjų Nacionalinės M. K. Čiurlionio meno mokyklos šokėjų pasirodymą „Menų pašaukti. Šokio kalba“.

Savo gastrolinius baletu spektaklius LNOBT scenoje parodys Klaipėdos ir Kauno valstybiniai muzikiniai teatrai: klaipėdiečiai – choreografų Gajaus Žmavco ir Alexander Ekman vienaveiksmių spektaklių diptiką „Kaktusai+“, o kauniečiai – choreografės Anželikos Cholino baletą „Dezdemoną“. Prieš pat Kalėdas LNOBT pakvies į šventinį Lietuvos baletu 100-mečio galą koncertą „Akimirkos lengvumas“, kuriame pasirodys žymiausi Lietuvos baletu solistai ir svečiai iš garsių užsienio teatrų.

Spektaklio „Kopeliją“ akimirkos.

M. Aleksos nuotraukos

Ir slogus, ir viltingas naujasis I. Jonyno filmas „Siena“

Psichologinis trileris, kurį verta pažiūrėti ir pasieniečiams, ir teisėsaugai, ir politikams

Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė

Aktualijos – tarpstantis nebaudžiamas kontrabandos vadeivų pasaulis. Filme rodoma Mažosios Lietuvos regiono dvasia tarsi dokumentika. Tačiau tai – ne nepatogus dokumentinis filmas. Tai trilerio, detektyvo ir melodramos žanrų turinti drama, skatinanti mąstyti apie išorinės ir vidinės sienas, imtas kurti ne specialiai šių dienų aktualijoms, o iš pradžių sumanytas parodyti – kaip, kuo gyvena pamario paukščių kraštas, kai išsiskirsto poilsiautojai, o gamta paskęsta ūkanose.

Pasaulinė filmo „Siena“ premjera įvyko Talino „Juodųjų naktų“ kino festivalyje. Dar vystant projektą, filmas apdovanotas Vokietijos Kotbuso festivalyje. Filmo pagrindiniam aktoriui Šarūnui Zenkevičiui už Viliaus už vaidmenį konkurso „Europos kylančios žvaigždės“ („European Shooting Stars“) komisija įteikė geriausio aktoriaus apdovanojimą. Lietuvos žiurovai filmą kino teatruose pamatė gruodžio pradžioje.

„Visuomet stengiuosi pradėti nuo to, kas man įdomu <...> Mūsų profesija dėkinga tuo, jog leidžia pažinti dalykus, apie kuriuos galbūt nesusimąstai. Mane domino kraštas, į kurį visi važiuoja atostogauti. Rusnė – žvejų ir turistų vieta, garsėjanti potvyniais. Norėjau sužinoti, kaip ten gyvenama, kai išvažiuoja turistai ir pasilieka tik žvejai ir vietiniai žmonės. Kai gražus vandens pasaulis tampa kažkokiu atšiauriu, aštriu ir grafišku vaizdu“, – interviu užsienio spaudai sakė režisierius Ignas Jonynas.

Išankstinė filmo premjera įvyko Šilutės kultūros namuose. Šiame krašte (penkerius metus) jis ir buvo sukamas, kur vietiniai labai prisidėjo: skolino laivus ir filmavosi epizoduose. Padėjo labai geri konsultantai ornitologai (pvz., kaip gaudomi, žieduojami paukščiai). Aktoriams reikėjo grūdintis, išmokti valdyti laivus.

Filmo idėja kito kūrybos procese. Filmą buvo sukamas šaltyje laivuose lapkričio-gruodžio mėn., t.y. ekstremaliomis sąlygomis. Veiksmo vieta ir laikas buvo pasienis, Rusnės Ventės ragas, kur mirguoja paukščiai. Iš pradžių istorija buvo apie ornitologą, paukščių kontrabandą (kai jie surišami į dėklines po automobilių sėdynėmis...) Tačiau atėjus pandemijai, sienų ribos įgavo kitą prasmę: ornitologas ir jo pasaulis nuėjo į antrą planą. Sienos (vieniems nelegalios, kitiems, kaip paukščiams, visiškai laisvos). Vėliau per pandemiją sienos motyvas įgavo dar kitą prasmę. Jis pasidarė apie vidinę sieną, kurią turi įveikti arba nesusiegti. Niekur nedingo ir valstybinės sienos motyvas.

Siužetas. Po žmonos mirties ornitologas Vilius (akt. Šarūnas Zenkevičius) lieka su autizmu sergančia paaugle dukra Urte (akt. Urtė Povilauskaitė), tiesa, iš pradžių jam padeda ateinantį auklė (akt. Eglė Mikulionytė), nors vis burba dėl vėluojančio užmokescio. Kartą Vilius „partrenkia“ kontrabandininką – iš tiesų jį jam pakiša jau nušautą sprunkantis nuo pasieniečių bendras, priversdamas Vilių lavonu atsikratyti bei pervežti nelegalų krovinį.

Kaip pagrindinis filmo herojus ornitologas pats pakliūva į kontrabandininkų spąstus. Neturėdamas kitos išeities, Vilius sutinka (visgi jis žmogiškesnis už juos – naktį rizikuodamas gyvybe išmestą upen kontrabandininką ištraukia, norėdamas jį žmogiškai palaidoti). O tada pačiam tenka pasprukti nuo pasieniečių, rastą lavoną pasieniečiai atiduoda palaidoti daugiausiai našlei (jai Vilius neprašomas ir jausdamas kaltę vis palieka dalį savo pirmųjų nelegaliai uždirbtų pinigų).

Įdomiausia, kad visi ten su visais susiję. Viliaus pažįstamas, kuris, pasirodo, anksčiau draugavo su jo vėliuone žmona etnologue Jūrate, yra kontrabandininkų ryšininkas, o Jūratės bendradarbis Skoma – irgi buvo ją išimylėjęs (pasak jo, ji visiems patiko). Kontrabandininkams paranku įkinkyti ornitologą Vilių (mat turi leidimą plaukioti paskui migruojančius paukščius), kad per valstybės sieną gabentų nelegalias siuntas. Ornitologas ištraukia į kontrabandininkų veiklą ir neturėdamas kitos išeities dėl pragyvenimo. Kai dėl pravaikštų atleidžiamas iš legalaus darbo ir iškyla grėsmė jo dukrai, jis imasi kito plano.

Pagrindinė tema yra apie bandymą gyventi, kai nebesinori. Kai kenti, dar nereikia, kad esi nereikalingas kitam. Ir tos sienos, kurias turi įveikti, yra vidinės. Moralės ar išvėlimo į nusikalstamą veiką klausimas šiuo atveju daugiau yra kaip katalizatorius, ku-

Filmo kūrėjų komanda prieš premjerą Vilniaus Vingio Forumas Cinema kino teatre

Filmo režisierius Ignas Jonynas

ris padeda iš naujo įvertinti situaciją. Tuomet pradedi suprasti, kad dėl tam tikrų drastiškų įvykių esi reikalingas kitam žmogui, savo vaikui. Kaip tėvas privalai bandyti suprasti savo vaiką ir jam padėti.

Akistata su moraliniais pasirinkimais: kontrabandininkų verslas Pamario krašte, kai vadeivos klesti, o už juos viską atlieka, t.y. priversti tą daryti dėl grasinimų ir išgyvenimo eiliniai, kartais niekuo dėti, atsitiktiniai į tą tinklą pakliuvę žmonės.

Tamsa reikalinga tik tam, kad suprastum, kad yra šviesa. Nepaisant dramatiškos filmo istorijos ir skaudžių nutylėjimų režisierius finale žiūrovui norėjęs perteikti tikėjimą, kad sudėtingi gyvenimo išbandymai gali tapti kelio į šviesą pradžia: ypač dabar, kai esame geopolitinių grėsmių akivaizdoje. Ši istorija ir ta tamsa reikalinga tik tam, kad suprastum, kad yra šviesa ir ji yra galima, teigia režisierius.

Komandinis darbas. Jei bent vieno iš šių bendrakeleivių nebūtų, filmas būtų kitoks, sakė režisierius I. Jonynas, pri-

durdamas, kad toks gausus palaikytojų būrys yra itin svarbus šiais laikais, kai vienybė ir pagalba vienas kitam itin vertinama.

Filmo komanda. Operatorius Audrius Budrys, montažo režisierius Darius Šilėnas, kompozitorius Domykas Digimas, dailininkė Kotryna Balčiūnaitė-Budrienė, šviesų dailininkas Egidijus Braziūnas, filmo prodiuserė Rūta Adelė Jekentaitė („Baltic Productions“).

Šarūnui Zenkevičiui – tai pirmas toks didelis jo vaidmuo kine. Jam svarbu buvo suvokti savo personažą ir maksimaliai nuoširdžiai pasinerti į procesą. Šarūnas Zenkevičius turėjo vaidinti keturiasdešimtmetį: užsiauginti barzdą, priaugti svorio, grūdintis po šaltu dušu, kad galėtų plaukioti upėje lapkritį, išmokti vairuoti valtį, nardyti (kilęs iš Švenčionėlių, muzikuoja grupėje „Judu“), kartu su Viliaus neįgalia dukra vaidinančia Urte (akt. Urtė Povilauskaitė) atlikti begalinius svaiginančius sukinius (konsultavo choreografę).

Filme taip pat vaidina Eglė Mikulionytė, Laurynas Luotė, Vygandas Vadeiša, Remigijus Bilinskas, Kamilė Petruškevičiūtė, Justina Mikolaitytė ir kt. Garsi Lietuvos chorvedė Danguolė Beinartytė įkūnija kontrabandininkų bosę Vandą, VDU doc. filosofas Viktoras Bachmetjevas – korumpuotą pasienietį.

Filmo aktualumas: kontrabanda niekur nedingo, tik įgavo kitą formą. Anksčiau kontrabandininkai *ichtiandrai*, apsikarstę dėžėmis su cigaretėmis, plaukdavo upe per sieną (arba dirbtinės ledo lytys su cigaretėmis ir GPS tarp tikrų lyčių). Pavėjui vėjo ridenamas kamuolys per sieną iš vienos valstybės į kitą gabeno ir vaistus. Dabar oro balionai skrenda iš kito pasienio...

Filmo gamybą iš dalies parėmė Lietuvos kino centras, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija.

Kadras iš filmo: Kurmis, Vandos sūnus

XVIII amžiaus muzikinės atvertys

Astrida Petraitytė

Valdovų rūmuose gruodžio 4–5 dienomis vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Lietuvos Didžioji kunigaikštystė XVIII amžiuje“. Kūrėjai. Reformatoriai. Vizionieriai“, jos organizatoriai – Istorijos institutas (LII) ir Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai (paprastai tiesiog Valdovų rūmais vadinami), remiant Lenkijos ambasada Lietuvoje. Dvi dienas mokslinius pranešimus skaitė, diskutavo įvairių sričių specialistai, o gruodžio 3-iosios vakare į konferencijos muzikinį atidarymą – koncertą „Rūmuose užgimusi muzika. Dedikacija M. K. Oginskiui ir A. H. Radvilai“ – pakviesti ir melomanai vilniečiai. Gi visa konferencija dedikuota dviejų XVIII-XIX amžių sandūros politikos veikėjų ir kompozitorių sukaktims: 260-osioms Mykolo Kleopo Oginskio (1765– 1833) ir 250-osioms Antano Henriko Radvilos (1775–1833) gimimo metinėms.

Šiek tiek enciklopedinių žinių apie šiuos kunigaikštiskų giminių atstovus.

Mykolo Kleopo Oginskio gyvenimas spalvingas, net prieštaringas. Gimimo vieta žymima su klausuku: galbūt Lenkija, galbūt Žemaitija. Štai jau brandaus veikėjo gyvenimo vingiai: „1793–94 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didysis paizdininkis. Per 1794 sukilimą paskirtas Lietuvos tautinės aukščiausiosios tarybos nariu; vadovavo Ukmergės, Švenčionių ir Breslaujos apskričių sukilėlių daliniams, žygiui į Livoniją ir Kuršą. Rusijai sukilimą numalšinusiems emigravo į Italiją, dalyvavo emigrantų veikloje, Paryžiuje tarpininkavo jų įvairioms grupėms.

1802 m. grįžo į Lietuvą. Suartėjo su caru Aleksandru I. 1810 m. tapo Rusijos senatoriumi ir slaptoju patarėju. Parengė ir 1811 m. įteikė carui Rusijos globojamos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės

Skambina Šviesė Čepiauskaitė.

A. Petraitytės nuotr.

atkūrimo projektą. Nuo 1823 m. gyveno Florencijoje.“

Antanas Henrikas Radvila gimė Vilniuje. „Baigęs studijas Göttingene nuo 1795 m. gyveno Berlyne. 1796 m. vedęs Prūsijos kunigaikštę Fryderikę Luizę (kunigaikščio Augusto Frydricho, karaliaus Frydricho II Didžiojo brolio, dukterį) įsitvirtino Prūsijos karaliaus dvare.“ [/www.vle.lt/](http://www.vle.lt/)

O vakaras Valdovų rūmuose suteikė progą pažinti Oginskį ir Radvilą kaip kompozitorius. Renesansinę salę gausiai užpildė klausytojai – daliai jų tai buvo rūpimos konferencijos pradžia, o daugumai, matyt – tiesiog koncertas.

Vakara vedė Valdovų rūmų direktoriaus pavaduotoja dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, sveikinimo žodžius tarė Istorijos instituto direktorius dr. Aurimas Švedas ir Lenkijos Respublikos laikinasis reikalų patikėtinis Lietuvoje Grzegorz Marek Poznański. Patyrėme, kad tai jau 24-oji LII konferencija, skirta Lietuvai (ir ATR) XVIII amžiuje, vėlyvojo Baroko ir Apšvietos laikmečiu. Jau keletą metų ji rengiama kartu su Valdovų rūmais.

Šmigelskytė-Stukienė kiek plačiau apžvelgė tuometę LDK situaciją. Ji pažymėjo, kad paskutiniaisiais XVIII a. dešimtmečiais įvyko ATR padalijimai (1772, 1793 ir 1795 m. tarp Rusijos imperijos, Austrijos imperijos ir Prūsijos karalystės), Lietuva tapo carinės Rusijos dalimi. Bet pažadėta: žvilgsnis bus kreipiamas į tai, ko nepajėgė užgniaužti režimas – laisvą, kūrybinę mintį, novatoriškas idėjas. Vis dėlto iš pasisakymo ryškėjo, kad ir teigiamas valstybės reformos, subrandintas, išsakytas-surašytas iki padalijimų lėmė ją ištikusios krizės.

Po šių įvadininių kalbų klausėmės Šviesės Čepiauskaitės koncerto – šios pianistės gerbėja esu jau seniai. Čepiauskaitė trumpai pristatė atliekamų kūrinių autorius. Daugeliui, matyt, didžiausias atradimas buvo kunigaikščių Radvilų atstovas-kompozitorius. Jei Oginskį, kaip pažymėjo ir pianistė, visi girdėję, ypač populiarius jo „Atsisveikinimas su Tėvyne“, tai Antano Henriko Radvilos kūryba mums nežinoma. Ir kokia kūryba! Ne kokie saloniniai valsiukai – opera „Faustas“, muzikinę formą įgijęs Johann Wolfgang von Goethe kūrinys!

Antanas Henrikas Radvila (1775–1833)

Pasak Čepiauskaitės, Radvila savo operos fragmentus rodęs Goethei, šis buvęs sužavėtas – net kai kurias eilutes keitęs, kad geriau tiktų dainavimui. Pianistė apgailėjo, kad ši opera Lietuvoje nestatyta (išvis statyta tik Lenkijoje ir Baltarusijoje), išreiškė viltį: galbūt šios misijos imsis Valdovų rūmai... Čepiauskaitė atliko iš Radvilos operos „Faustas“ klavyro savo sudarytąją fortepijoninę kompoziciją. Pianistė įterpė ir Frédéric Chopin (1810–1849) kūrinių; sąsajos buvo paminėtos: jaunasis Chopin lankėsi ir skambino pianinu Radvilos dvare, matyt, Oginskio kūrinius buvo girdėjęs, jo įtaka jaučiama.

Oginskio kūrinių puokštę (polonezai, mazurka) užbaigė sielos stygas virpinantis polonezas „Atsisveikinimas su Tėvyne“. Beje, ir po šio kūrinio, ir po Radvilos „Fausto“ nuskambėjo pačios pianistės dedikacijos šiems kompozitoriams – improvizacijos jų kūrinių motyvais.

Ne tik įvadiniais žodžiais, bet ir – tuo labiau – meistrišku atlikimu Čepiauskaitė įtikino Oginskio ir Radvilos kūrinių vertę, klausytojai negailėjo aplodismentų.

O pianistės įdirbis ištis galėtų paskatinti mūsų muzikines instancijas imtis A. H. Radvilos operos „Faustas“ pastatymo, bent koncertinio jos atlikimo.

Mykolas Kleopas Oginskis (1765–1833)

Katė, žvelgianti į filosofą

Julius Keleras

Nijolės Kliukaitės-Kepenienės knyga jau savo pavadinimu išmuša iš vėžių. „Imanuelio Kanto katė“ skamba taip, tarsi iš senų filosofijos traktatų išsprūstų mielas, visiems mums pažįstamas padaras, įsikuriantis ant palangės, ties kuria mąstytojas, pamiršęs laikrodį ir kategorinį imperatyvą, stebi dangaus žvaigždes. Katė tarsi tampa tarpininke tarp proto ir kasdienybės, tarp idėjos ir intymios buities.

Ši knyga anaip tol neprimena filosofijos vadovėlio, bet ir nėra įprastas novelių rinkinys. Ji labiau primena šnabždesį – trumpų miniatiūrų pynę, kurioje viena eilutė kartais prilygsta visam traktatui, o tyla byloja iškalbingiau už begalinius galimų mentarų puslapius. Kliukaitė renkasi fragmentą kaip formą, nes fragmentas yra atviras, neužbaigtas, lyg katės žvilgsnis, nukreiptas kažkur anapus mūsų supratimo.

Skaitydamas šią knygą, jauti, kad joje nuolat gyvena dvigubas laikas: čia pat – virtuvės grindys, arbatos garai, kasdienio gyvenimo kvapas; ir tuo pačiu – ilgas, šaltas mąstymo horizontas, Kanto figūra, kuriai autorė prisijaukina tarsi paslaptingą svečią. Filosofija čia tampa žmogiška, įsileidžiama į namus, leidžiama paglostyti.

Kliukaitės tekstai reikalauja skaitytojo kantrybės – jie neatsiveria iškart, nepasiduoda paprastai interpretacijai. Kartais atrodo, kad Kantui skirtos užuominos yra tik dekoras, siek tiek žaismingas pokalbio tonas. Bet staiga – viename fragmente – išgirsti rimtą, tikslią mintį apie ribas, apie mūsų pačių pažinimo trapumą, ir pajunti, kad šis žaidimas turi branduolį.

„Imanuelio Kanto katė“ – tai ne knyga tiems, kurie laukia siužeto, nuoseklumo ar didelių išvadų. Ji skirta tiems, kurie mėgsta sustoti. Stebėti. Perskaityti vieną sakinį ir neužčiuomiant jį nešioti visą dieną. Ji artimesnė poezijai nei filosofijai, nors nuolat kalbasi su abiem.

Ir gal tai pati svarbiausia autorės *ars poetica* – parodyti, kad filosofija ir kasdienybė, poezija ir buitis, žvaigždės ir katė ant sofos gali būti vienas neatskiriamas pasaulis. Kad nereikia rinktis tarp proto ir jausmo – jie abu gyvena (ir sugyvena) tame pačiame kambaryje, kurioje ši knyga įžiebta šviesa.

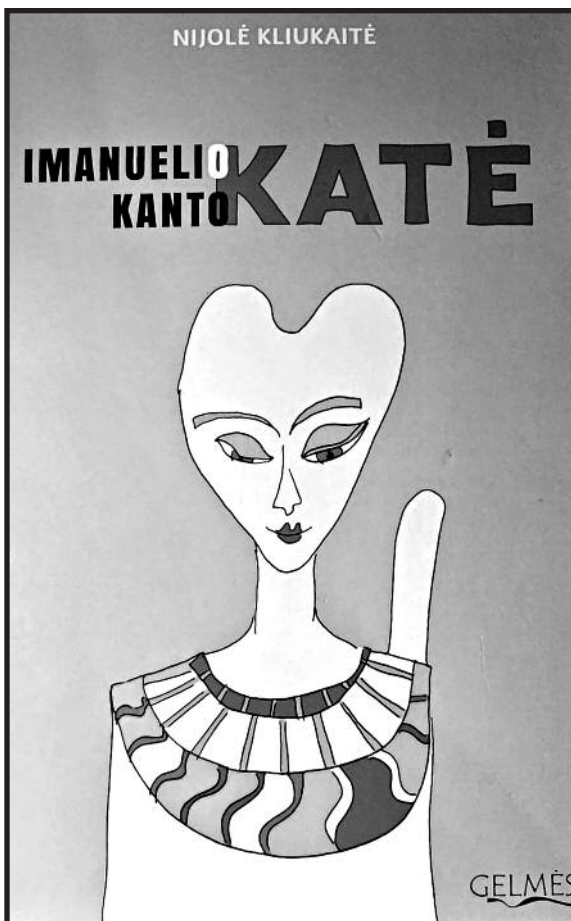
Nijolės Kliukaitės-Kepenienės „Imanuelio Kanto katė“ – tai romanas, kuris nepataikauja nei istorinei biografijai, nei akademiniai filosofijai, nei dramatinei įtampai, būdingai gerai prozai. Tai subtilus pasakojimas apie vieno žmogaus sąmonės tapsmą. Kliukaitė nesiekia sukurti monumento Kantui, ji kuria žmogaus, kuris vieną dieną taps Kantu, psichologinę topografiją: jautrumo, vaikystės baimių, pirmųjų patirčių, vidinių kontrastų ir juslinio pasaulio tankį.

Romano pamatinė idėja paprasta, bet drąsi: didžiojo filosofo tikrovė atsiranda ne tik iš knygų ir metodologijų, o iš jutimo, vaizduotės ir vaikystėje patirtos pasaulio magijos. Kliukaitė leidžia skaitytojui stebėti, kaip formuojasi proto architektūra – ne abstrakčiai, bet organiškai, per kūniškus impulsus, per tylą ir garsą, per katės žvilgsnį, per prigimtinį žmogaus gebėjimą įsiklausyti.

Romano pradžia, reprezentuojanti vaikystės metafiziką, kai pasaulis pažįstamas per šviesą ir tamsą, yra vienas stipriausių visoje knygoje: mažasis Imanuelis, miegantis lovoje, kurioje ilsėjosi du mirę broliai, jaučia jų švelnų, liūdną smalsumą. Baimė pamažu virsta susitaikymu, o susitaikymas – egzistencinė įžvalga. Kliukaitė čia subtiliai atveria pirmąjį Kanto pasaulio suvokimo sluoksnį: ne viskas, kas baisu, yra priešas; ne viskas, kas nematoma, yra niekas. Vaikas jaučia, kad tikrovė yra gilesnė už tai, ką mato akimis.

Ši scena yra romano kartinis akmuo: būtent šiame suvokime užgimsta būsimo filosofo santykis su nežinomybe. Ne kontrolės troškimas, ne bandymas išvaikyti tamsą, o gebėjimas gyventi įtampos ir nežinomybės centre. Tai yra būsimo kritinės filosofijos emocinis pamatas.

Nepaneigiamai stipriausia simbolinė romano figūra – Šyša, Imanuelio vaikystės katė. Kliukaitė nekuria jos kaip sentimentalios gyvūnės; tai – pažinimo būdas, jutimo instrumentas, akių ir širdies pra-

Nijolė Kliukaitė-Kepenienė.
„Immanuelio Kanto katė“
(„Gelmės“, 2024)

tesimas. Katė išmoko jį įsiklausyti į judėjimą tamsoje, pajusti šilumos pokytį, suprasti ribas tarp gyvo ir mirusio, tarp gynybos ir agresijos.

Šyša tampa vidiniu kompasu, kuris vėliau, jau suaugusiam Kantui, sugrįžta sapnuose ir mąstymo blyksniuose. Autorė čia pavyksta pasiekti ypatingą efektą: katė nėra metafora filosofijai; filosofija čia kyla iš katės akies, iš jos tylos, šuolio, nuožmumo, švelnumo, beveik neižiūrėjo ribos tarp instinkto ir meilės.

Romano požiūriu, proto gimimas yra juslinis aktas, o ne logikos inžinerija.

Kliukaitės proza pasižymi ypač stipria jutimine plastika. Smiltelėje telpantis vaivorykštės šviesos spektras, kriauklės kiaute skambantis jūros atgarsis, miško takais slenkantys balsai – visa tai nėra vien dekoracijos. Tai fundamentinės būties dalys, iš kurių Kantas mokosi pasaulį matyti kaip struktūrą.

Šios scenos turi fenomenologinę struktūrą: pasaulis atsiskleidžia per subjekto sąmonės jautrumą. Autorė pavyksta sujungti realistinius, beveik dokumentinius jutimo fragmentus su metafizine įtampa. Tai viena iš priežasčių, kodėl šis novelių romanas veikia kaip prozos ir poezijos sandūra.

Vidurinėje romano dalyje atsiveria išpūdingai atkurta Karaliaučiaus intelektualinis teatras: dvasi-ninkų, mokslininkų, filosofų sklaidina atmosfera. Čia svarbiausia ne istorinė rekonstrukcija, o gyvos, pulsuojančios asmenybės: Herderis, Hipelis, Hamanas, Krugeris, kiekvienas su savo manieromis, ego, humoro jausmu, savitu proto švytėjimu.

Šios scenos yra parašytos meistriškai – tai intelektualio bohemos teatras. Eidami į puotas, diskutuodami apie muziką, religiją, estetiką, jie nėra išdidūs bronzos paminklai; jie juda, šoka, juokiasi, aistringai ginčijasi, pyksta. Kliukaitė čia atgaivina kultūrinę erdvę kaip gyvą, juslią terpę.

Kantas šiame fone atrodo subtiliausiai: jis klausosi, stebi, renka detales, įsigeria į kitų pasaulius, kad galėtų sukurti savąjį.

Meilės linijos romane ypač išraiškingos: moterys čia skaudina, gydo ir formuoja.

Santykiai su Karolina ir Šarlote sukuria dar vieną romano šerdį – emocinę. Filosofo intymusis ir emocinis gyvenimas čia vaizduojamas be vulgarumo, bet ir be pruderškumo. Karolina įkūnija estetiško džiugesio ir pasaulio trapumo mišinį: ji yra lyg vitražas, kurio kontūrai gali bet kada subyrėti. Šarlote – gyvybingesnė, labiau šiuolaikiška, labiau žėdžianti. Su ja Kantas susiduria ne abstrakčiai, o kū-

niškai: patiria pavydą, nuoskaudą, netektį.

Kliukaitės romano stiprybė – gebėjimas parodyti, kad genialumas neatmeta žmogiškumo. Atvirkščiai – genialumas kyla iš jo. Filosofas čia yra žmogus, kuris gali ištirti dėl vieno moters žvilgsnio, nesąmoningai ieškoti vaikystės katės švelnumo, ilgėtis to, kas niekada nepriklausė jam.

Knygoje gražiai susisieja gyvūnų, mirties ir vidinio žvilgsnio šviesa. Viena įsimintiniausių romano vietų – scena su rasta mirusia gyvūno galva. Tai nėra šokiruojantis efektas; tai eksistencinis lūžis. Įtemptas žvėrelio žvilgsnis nušvinta katės akies spindesiu, primindamas Kantui jo vaikystės regėjimo pamokas. Tai yra esminė romano metafora: mirtis nėra tamsa, ji yra perėjimas į kitą šviesos formą.

Šyša sugrįžta ne fiziškai, bet kaip vidinis matymo principas. Netektis čia tampa jungiamąja grandimi tarp proto struktūros ir širdies trapumo.

Kliukaitės kalba – o ji pastebimai švytuoja tarp poezijos ir fenomenologijos – yra vienas iš kertinių romano pasiekimų. Ji sugeba būti ir poetinė, ir analitinė. Sakinių ritmas primena muziką, o metaforos niekada neatrodo dirbtinės – jos įterptos tiksliai ten, kur būtina. Autorė geba kurti iš lūžusių vaizdų, iš detalių, iš šviesos atspindžių, iš kvapų, iš ne iki galo nei-vardytų emocijų.

Proza turi elegantišką fragmentiškumą: romanas parašytas novelėmis, tačiau visos jos kūrybingai susijungia į vientisą psichofizinę partitūrą, kurioje filosofija gimsta iš žmogaus, o ne žmogus iš filosofijos.

Immanuelio Kanto katė – retas atvejis, kai filosofas vaizduojamas ne kaip simbolinis autoritetas, o kaip gyva, nuolat save kurianti būtybė. Jame nėra pri-temptos didybės. Kantas nėra čia tam, kad cituotų savo traktatus. Jis čia tam, kad skaitytojas suprastų: mintis gimsta ne nuo knygos, bet nuo vidinės būsenos, nuo pažeidžiamumo, nuo pasaulio jutimo.

Autorėi pavyksta parodyti, kaip vaikystės tylos, katės šuolio, moters rankos, žiemos monotonijos ir Karaliaučiaus gausmo išpūdziai virsta mąstymo kategorijomis. Tai svarbiausias romano teiginys: filosofija yra žmogiškos patirties kondensatas.

Dar svarbiau, kad čia sukurtas išpūdingas Kanto portretas, o kūrinys organiškai jungiasi žmogaus vidinio pasaulio tyrinėjimas, jutiminių sferų poezija, istorinio laikmečio atmosfera, filosofijos pradžios anatomija bei žmogiškos meilės, netekties ir ilgesio trajektorijos.

Tai kūrinys, vertas ne tik literatūros kritikų dėmesio, bet ir platesnio skaitytojų rato – visų, kuriems rūpi, kaip juslių pagalba formuojasi proto architektūra, ir kaip viena katė gali perbraukti istorijos paviršių uodega, kurios nepamiršta net genialiausias protas.

Katė iš H. Selicko filmo „Coraline“, 2009

B. Pūkelevičiūtės archyvas saugomas Kaune

Atkelta iš 3 psl.

Ilga ir graži drugystė

Neseniai iš Clevelando į Maironio lietuvių literatūros muziejų atkeliavo brangi dovana: devynios Čikagoje išleistos Birutės Pūkelevičiūtės knygos su autografais ir gražiais palinkėjimais ten gyvenusiems Onai ir Petru Žilinskams. Jas iš savo asmeninės bibliotekos atsiuntė seserys gydytojos Julija Živilė Kliorytė-Vaitkienė ir Ona Aldona Kliorytė-Daugirdienė.

Pasak Julijos Živilės, knygos buvo saugomos jos motinos Jadvygos Kliorienės (1920–2020) namuose, po jos mirties atiteko dukrų šeimoms.

Jadvyga Rindzevičiūtė-Kliorienė gimė Rėguliuose (dabar – Krakių sen., Kėdainių raj.), ketvirtas vaikas Jadvygos Vaidotaitės ir Motiejaus Rindzevičiaus šeimoje. Motiejus – ūkininkas, Jadvyga kilusi iš bajorų giminės. Ji svajojo tapti mokytoja, bet įstojo į VDU Medicinos fakulteto Odontologijos skyrių ir tapo dantų gydytoja. Karui baigiantis, motina su seserimi pasitraukė į Vakarų. Lietuvoje paliko tėvus, brolius ir seseris. Atvykus į JAV negalėjo dirbti gydytoja, nes atsivežto diplomo ten nepripažino. Pradžioje dirbo valytoja, o jau nuo 1963 m. dirbo pagal specialybę Clevelando ligoninės Hematologijos skyriuje, kai išlaikė gydytojos diplomo pripažinimo egzaminus.

Birutė Pūkelevičiūtė Vilniuje

Živilė Kliorytė-Vaitkienė sako, kad Ona ir Petras Žilinskai buvo jos krikšto tėvai. Jiedu vaikų neturėjo, nes vienintelis mažametis sūnelis mirė karo pabėgėlių stovykloje Vokietijoje. Jiems mirus ir paveldėjus jų biblioteką, ten rado ir devynias Žilinskams Birutės Pūkelevičiūtės knygas su jos autografais ir gražiais linkėjimais. Ona Podolskytė-Žilinskienė buvo labai gera Birutės draugė, ji beveik kasmet atvažiuodavo į Clevelandą pas juos į svečius. Turėjo ir jų trijų bendrų nuotraukų, jas atidavė Vilniaus arkivyskupui Gintarui Grušui, B. Pūkelevičiūtės krikšto sūnui, kai jis lankėsi JAV. Nuotraukos dabar irgi saugomos Kauno Maironio lietuvių literatūros muziejuje.

Arkivyskupas Gintaras Grušas yra sakes, kad su Pūkelevičiūtės kūryba susidūrė anksčiau: „Buvau gal 6-7 metų amžiaus, todėl kūryba, per kurią pažinau B. Pūkelevičiūtę, buvo pasakos vaikams. Buvo išleista plokštelė, nemažai

pasakų parašė ir įgarsino ši menininkė.“

Išseivijoje lietuvių vaikai tėvų ir senelių kalbos mokėsi klausydamiesi rašytojos nuotaikingų pasakų, Žirginėlių įrašų. Savo pasakiškoje trijų veiksmų komedijoje „Aukso žąsis“ įvade rašė: „Pasaka šildo ir guodžia, lyg ugniakuro žerėjimas žiemos naktį: ji visada gera, visada išmintinga. Pasaka yra žmogaus tikėjimas į gėrį ir nemirštamą laimės ilgesį. Gal todėl ji lieka amžinai jauna.“

Šiek tiek apie Oną ir Petrą Žilinskus

Pagal Živilės Kliorytės-Vaitkienės atsiminimus

Ona Adomavičiūtė-Žilinskienė (1919–1995) gimė Vilkaviškyje, o mirė Clevelande. Jos motina Adelė Podolskytė-Adomavičienė (1894–1962) iš Virbalio (dabar – Vilkaviškio raj.), su vyru Pijumi pasitraukė į Vakarų ir išvyko į Kanadą, mirė Toronte. Buvo jauniausiojo brolio vyskupo Vincento Podolskio (1904–1960) sesuo.

Jų tėvai buvo pasiturintys ūkininkai. Vaikus gražiai išauklėjo ir išleido į mokslus. Du sūnūs tapo kunigais. Vienas – gimnazijos mokytojas, kitas ilgus metus buvo gimtojo miesto burmistras. Vincentas mokėsi Kybartų gimnazijoje, Romos Grigorijaus universitete studijavo filosofiją, Fribūro universitete apgynė teologijos daktaro laipsnį. 1927 m. įšventintas kunigu. 1932–1939 ir 1941–1944 m. Vilkaviškio kunigų seminarijoje dėstė Šv. Raštą. 1938 m. rugsėjo 20 d. VDU Teologijos-filosofijos fakultete apgynė habilitaciją ir buvo paskirtas Naujojo Testamento katedros vedėju, docentu. Šias pareigas ėjo iki sovietų atėjimo. 1940 m. liepos 18 d. paskirtas titulinio Larandos vyskupu, konsekruotas 1940 m. rugpjūčio 4 d. 1940–1947 m. Vilkaviškio vyskupijos vyskupas augziliaras, nuo 1948 m. – vyskupas koadjutorius. 1944 m. pasitraukė į Vakarų, atsidūrė Bavarijos vienuolyne, vėliau išvyko į Romą. Buvo lietuvių katalikų mokslo akademijos atkūrimo tremtyje vadovas ir jos Centro valdybos pirmininkas. Vyskupas Vincentas Podolskis netikėtai mirė 1960 m. Jo palaikai ilsi- si Italijoje, Romos miesto kapinėse.

Atvykus į JAV, Ona Žilinskienė įsidarbino ligoninėje gailėstingąja seserimi. Domėjosi literatūra, daugelį metų dirbo mokytoja lituanistinėje mokykloje. Menas ir tautinis paveldas ją taip pat domino: Clevelande ji pasižymėjo kaip margučių margintoja, didžiavosi šiaudinio sodo vėrimu. Dar ir dabar jos lietuviška parapija Clevelande kasmet šv. Kalėdų metu puošia eglutes bažnyčioje jos pagamintais šiaudinukais. Būdama gal apie 50 metų amžiaus pradėjo tapyti; pasakojo, kad kažką namuose atnaujino aliejiniais dažais ir, nenorėdama jų likučių išmesti, sumanė tapyti paveikslą. Taip ir prasidėjo prasmingi moters laisvalaikio užsiėmimai...

Iš nuotraukų albumo, mano mano pasakojimų žinau, kad ji Lietuvo-

je draugavo ir su poetu Kaziu Bradūnu. Mano krikšto mama buvo nepaprastai švelnaus ir ramaus būdo, didelė knygų mylėtoja, giliai tikinti, maloni visiems. Kai žiūriu į jos paveikslus, iš jų dvelkia ramybė ir jaučiu jos ramų būdą.

Ona Žilinskienė buvo gera Birutės Pūkelevičiūtės draugė, nors nežinau, kur ir kaip toji jų draugystė užsimezgė. Štai dar 1979 m. vasario 5-ąją lankydamasi pas Žilinskus ji jiems padovanojo kelias knygas. Knygos „Naujųjų metų istorija“ tituliniam lape užrašė: „Mieiliams Bičiuliams Onutei ir Petru Žilinskams su labai širdingais linkėjimais, vasario sniegynuose, judviejų pastogėje...“ Tą pačią dieną kitoje dovanotoje knygoje „Aštuoni lapai“, išleistoje dar 1956 metais, atviravo: „Šį rytą linksmai snigo ir man pasirodė, kad mūsų bičiulystė lyg raudongūžė, atspalnojusi per sniegus – tokia šviesi, tokia netikėta!“

Ypatinga išseivijos asmenybė

Atkelta iš 2 psl.

1918 m. rugsėjo V. Daumantas buvo įgaliotas Lietuvos Tarybos atstovas, o nuo 1919 m. sausio – pirmasis Lietuvos atstovas Šveicarijoje. 1919 m. pabaigoje V. Daumantas iš politikos pasitraukė, bet iki 1921 m. gruodžio dar gyveno Šveicarijoje ir Vokietijoje. Vėliau jis grįžo į Lietuvą, dirbo prancūzų kalbos stilistu Lietuvos Respublikos Finansų ministerijoje, o 1925 m. sausio 1 d. teisingumo ministras Antanas Tumėnas jam pavedė eiti Kauno apygardos teismo prisiėkusiojo vertėjo pareigas, nes V. Daumantas mokėjo prancūzų, vokiečių, italų, rusų, lenkų, lotynų ir iš dalies – anglų kalbas.

1944 m. liepą V. Daumantas daugelį meno vertybių patikėjo saugoti Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus darbuotojams, o pats pasitraukė į Vokietiją. Nuo 1951 m. V. Daumantas gyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose, Čikagoje, kur dirbo atsitiktinius valytojo, liftininko ir kitus darbus, toliau kaupė knygas, žemėlapius ir meno kūrinius. Kai kurias vertybes iš V. Daumanto čia nupirko Kazys Varnelis ir 1998 m. atvežė į Lietuvą.

Likusi naujosios V. Daumanto bibliotekos dalis po jo mirties pateko į aukcioną ir buvo išsklaidyta. Daugelis

Šiuo pagal V. Daumanto projektą sukurtu knygos nuosavybės ženklu su inicialais VDD ženklintos įrašamos jo bibliotekos knygos

Šiaip Birutė Clevelande pas Žilinskus dažniausia lankydavosi vasaros metu...

Petras Žilinskas (1919–1998) buvo inžinierius. Jo giminaitės Marijos Žilinskienės dukra Irena buvo prof. Andriaus Kuprevičiaus (1921–1997), garsaus Clevelando pianisto, keletą metų vadovavusio ir chorui, žmona. A. Kuprevičius daug koncertavo JAV, Kanadoje ir Pietų Amerikoje. Populiarino ir lietuvių kompozitorių muziką. Kanadoje su seserimi Elena Kuprevičiūte-Bergen, garsia smuikininke virtuoze, į plokštelę įgrojo Broniaus Budriūno „Raudą“, o 1980 m. išleido savo įgrotų kūrinių plokštelę.

Irena visuomet į Petrą kreipdavosi „dėde“. Bet nežinau, ar Irenos tėvas buvo tikras Petro brolis ar pusbrolis.

Mano tėvai buvo Žilinskų geri draugai ir sekmadieniais dažnai vieni pas kitus lankydavosi. Krikšto mamai mirus, mano mama tris metus rūpinosi Petru iki jo mirties. Tėvelis buvo Žilinskų bibliotekai pastatęs knygų lentynas, ir po Petro mirties lentynos ir visos knygos atsidūrė pas mane...

knygų iš Kaune likusios V. Daumanto bibliotekos (ji buvo nacionalizuota, vėliau įsakas atšauktas) per antrąją sovietinę okupaciją pateko į Lietuvos nacionalinę M. Mažvydo biblioteką, Vilniaus universiteto bibliotekos Retų spaudinių skyrių, Sankt Peterburgo, Maskvos bibliotekas.

V. Daumantas palaidotas Lietuvių tautinėse kapinėse Čikagoje. Jo antkapį puošia tautinės juostos raštai, Vytis su ažuolo šakomis, o užrašas skelbia: *AŭA Konsulas Vladas Daumantas 1885–1977 | Dieve, pasigailėk manęs.*

Pastaraisiais metais spaudoje pasirodo vis daugiau informacijos apie ko-

Parodoje atkurtas prisiekusio teisėjo Vlado Daumanto darbo kabinetas Kaune

lekcininką ir bibliofilą Vladą Daumantą. Su jo asmeninės bibliotekos retenybe – 1591 metais išleista Jono Bretkūno „Postile“ – išsamiai supažindino mokslininkė Ona Aleknavičienė. Lietuvoje buvo užfiksuota dešimt „Postilės“ egzempliorių, vienas jų priklausė V. Daumantui, jo asmeninėje bibliotekoje buvo iki 1944 metų. Šis egzempliorius yra geros būklės, dabar saugomas Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejuje ir iš dešimties Lietuvoje žinomų egzempliorių nedefektiniais laikytini tik Daumanto ir Vrublevskių bibliotekos egzemplioriai.